

Bakgrunn for utredningsprogram

Søker/sak:	Austri Vind DA - Raskiftet vindkraftverk	
Fylke/kommune:	Hedmark/Trysil og Åmot	
Ansvarlig:	Arne Olsen	Sign.:
Saksbehandler:	Erlend Bjerkestrand	Sign.:
Dato:		
Vår ref.:	NVE	
Sendes til:	Austri Vind DA og berørte kommuner. Andre hørings- og orienteringsinstanser orienteres om utredningsprogrammet.	

Middelthuns gate 29
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO
Telefon: 22 95 95 95
Telefaks: 22 95 90 00
E-post: nve@nve.no
Internett: www.nve.no
Org. nr.:
NO 970 205 039 MVA
Bankkonto:
0827 10 14156

Innhold

1	Innledning.....	2
2	Behandlingsprosessen	2
2.1	Høring.....	2
2.2	Møter	3
3	Innkomne merknader.....	3
3.1	Lokale og regionale myndigheter.....	3
3.2	Sentrale myndigheter.....	6
3.3	Tekniske instanser	7
3.4	Interesseorganisasjoner	8
3.5	Privatpersoner.....	13
3.6	Merknader fra Miljøverndepartementet	15
3.7	Tematiske konfliktvurderinger	15
3.7.1	Generelt om tematiske konfliktvurderinger.....	15
3.7.2	Tematisk konfliktvurdering av Raskiftet vindkraftverk	15
4	Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk	16
5	NVEs kommentarer til utredningsprogrammet	16
5.1	Tiltaksbeskrivelse	16
5.1.1	Vindressurser, økonomi og produksjon.....	16
5.1.2	Vurdering av alternativer.....	16
5.1.3	Forhold til andre planer	16
5.1.4	Infrastruktur og nettilknytning	17
5.2	Landskap	17
5.3	Kulturminner og kulturmiljø	18
5.4	Friluftsliv og ferdsel	19
5.5	Naturmangfold.....	19
5.5.1	Fugl og andre dyrearter	19
5.5.2	Naturmangfoldloven, prosess og metode	20

5.5.3	Inngrepsfrie naturområder og vernede områder	20
5.6	Landbruk	21
5.7	Forurensning.....	21
5.7.1	Støy og skyggekast.....	21
5.7.2	Annen forurensning.....	21
5.8	Samfunnsvirkninger	21
5.8.1	Reiseliv og turisme.....	21
5.8.2	Andre samfunnsvirkninger	22
5.9	Luftfart	22
5.10	Annet.....	22
5.10.1	Nedlegging av anlegget	22
5.10.2	Erstatning og avbøtende tiltak ved berørte eiendommer	23
5.10.3	Sumvirkninger	23
5.10.4	ROS-analyse.....	23
5.10.5	Klimaregnskap.....	23
5.10.6	Nytte/kostverdi	23
5.10.7	Sosiokulturell analyse.....	23

1 Innledning

NVE mottok 23.8.2011 melding fra Austri Vind DA om Raskiftet vindkraftverk i Trysil og Åmot kommuner. Tiltaket ble meldt i medhold av plan- og bygningsloven. Austri Vind DA planlegger et vindkraftverk med total installert effekt på inntil 120 MW. Vindkraftverket er planlagt lokalisert på Raskiftet, på vestsiden av Osensjøen mellom Trysil og Rena.

Nettilknytningen til vindkraftverket er planlagt med en cirka ni kilometer lang kraftledning fra den nordlige delen av planområdet til eksisterende 132 kV kraftledning ved Osmoen. Det foreligger flere alternativer for adkomstvei på nord-/østsiden av planområdet.

På grunnlag av vedlegg II i forskrift om konsekvensutredninger av 26.6.2009, forslag til utredningsprogram, innkomne merknader og NVEs egne vurderinger, fastsetter NVE et utredningsprogram for tiltaket. Utredningsprogrammet følger i eget brev til tiltakshaver. I dette notatet sammenfattes og drøftes høringsuttalelser som har kommet inn i forbindelse med melding om Raskiftet vindkraftverk.

2 Behandlingsprosessen

NVE har behandlet meldingen i medhold av plan- og bygningslovens forskrift om konsekvensutredninger.

2.1 Høring

Meldingen ble sendt på høring til berørte instanser 20.9.2011, med en høringsfrist satt til 21.11.2011. Følgende instanser/organisasjoner fikk meldingen til uttalelse:

Trysil kommune, Åmot kommune, Elverum kommune, Hedmark fylkeskommune, Fylkesmannen i Hedmark, Direktoratet for naturforvaltning, Statens landbruksforvaltning, Klima- og forurensningsdirektoratet, Riksantikvaren, Statens strålevern, Nasjonalt folkehelseinstitutt, Mattilsynet - Øst-Hedmark, Norges naturvernforbund, Naturvernforbundet i Hedmark, Norges miljøvernforbund, Bellona, ZERO, Natur og ungdom, WWF, Norsk Ornitologisk Forening, Den Norske Turistforening, Norges Jeger- og Fiskeforbund - Hedmark, Friluftslivets fellesorganisasjon, Norskog, NHO Reiseliv -

Innlandet, Reiselivbedriftenes Landsforening - Hedmark og Oppland, Forum for Natur og Friluftsliv - Hedmark, Fortidsminneforeningen avdeling Hedmark, Norges Bondelag, Hedmark Bondelag, Trysil Bondelag, Åmot Bondelag, Hedmark Bonde- og Småbrukarlag, Statens vegvesen Region Øst, Norges skogeierforbund, Meteorologisk institutt, Luftfartstilsynet, Forsvarsbygg, Telenor - servicesenter for nettutbygging, Avinor, Norkring, Statnett og Eidsiva Nett.

Meldingen ble sendt til orientering til Olje- og energidepartementet, Miljøverndepartementet, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Enova SF og Norsk institutt for by- og regionforskning.

Utsending av melding og utlegging til offentlig ettersyn ble kunngjort i Norsk Lysingsblad, Østlendingen og Lokalavisa Sør-Østerdal.

NVE har forelagt utredningsprogrammet for Miljøverndepartementet iht. forskrift om konsekvensutredninger av 26.6.2009 § 8.

2.2 Møter

NVE arrangerte møte med lokale og regionale myndigheter og offentlig møte i Søre Osen 4.10.2011. På møtene orienterte NVE om saksbehandlingsprosessen. Tiltakshaver var representert, og orienterte om meldingen med forslag til utredningsprogram. Totalt møtte cirka 30 personer på det offentlige møtet.

3 Innkomne merknader

3.1 Lokale og regionale myndigheter

Trysil kommune skriver i brev av 7.12.2011 at de ber om at følgende punkter blir vektlagt i konsekvensutredningen:

- Virkninger for friluftsliv
- Vurdering av Osensjøområdets nåværende og fremtidige kvaliteter som hytteområde
- Virkninger for lokalbefolkningen og for fremtidig etablering av bosetting i området
- Støyvirkninger med ulike vindretninger
- Visualiseringer, som også skal omfatte mindre utbyggingsalternativer.
- Vurdering av behovet for oppgradering av eksisterende veier og av hvem som skal ta kostnadene med en slik oppgradering
- Kartlegging av drikkevannskilder som kan bli berørt i anleggs- og driftsfasen
- Virkninger for fauna generelt og fugl og rovvilt spesielt
- Positive og negative virkninger for næringsutvikling

Åmot kommune skriver i brev av 6.12.2011 at de har en rekke krav til konsekvensutredningen. De påpeker at Austri Vinds vindkraftprosjekter i Hedmark ikke har forankring i regionale vurderinger og dokumentasjon av flere aktuelle alternativer, og ber om at prosjektet sammenlignes med andre utbyggingsalternativer i regionen. De viser videre til Forskrift om konsekvensutredninger § 9, og krever at det legges vekt på sumvirkninger for miljø og samfunn.

Kommunen ønsker realistiske visualiseringer fra flere ulike steder og brukersituasjoner, herunder også visualisering av skyggekastvirkninger. De er særlig opptatt av at utredningen skal få fram hvordan tiltaket vil påvirke opplevelsesverdien og livskvaliteten i Osenområdet og Flishøgda/Raskiftet-området, og ønsker en grundig utredning av iskast og andre virkninger for friluftsliv. Når det gjelder kulturminner, vektlegger kommunen at det bør bli gjennomført et tilstrekkelig feltarbeid.

Kommunen ber om at det gjøres nytte av det pågående internasjonale forskningsarbeidet om vindkraftverks virkninger for dyreliv. De påpeker at planområdet ligger i ett av få naturområder i kommunen som er relativt lite berørt av fysiske inngrep og støy fra Forsvarets virksomhet, og ber om at dette vektlegges i konsekvensutredningen. De ber videre om at støyutredningen tar for seg ny kunnskap om lavfrekvent støy.

Kommunen krever at konsekvensutredningen omfatter virkninger for utmarksnæringer, herunder naturbasert turisme. De påpeker videre at det meste av eiendomsskatteinntektene vil tilfalle Trysil kommune, samtidig som virkningene blir mer jevnt fordelt på Elverum, Åmot og Trysil kommune. De ber derfor om at utredningen av samfunnsvirkninger skal omfatte analyser av mulighetene for kompenserende avtaler om næringsfond og andre avbøtende tiltak. Det bes også om en vurdering av nettilknytningen sett opp mot foreliggende planer for oppgraderinger i tilknytning til eksisterende og potensielle kraftverk i kommunen.

Elverum kommune skriver i brev av 18.11.2011 at de krever å bli fullverdig part i saken, på linje med Åmot og Trysil kommuner. De krever videre en grundig utredning av virkninger for friluftsliv, særlig med tanke på skiløyper og vinteraktiviteter i området. De krever også å være representert i samrådsgruppa for konsekvensutredningsarbeidet.

Hedmark fylkeskommune skriver i brev av 21.11.2011 at en satsing på utslippsfri fornybar energi er viktig for næringsutvikling, for å opprettholde og videreutvikle livskraftige samfunn og for å bidra til å løse klimautfordringene. De skriver videre at det er viktig at naturressursene utnyttes på en fremtidsrettet og bærekraftig måte med positive eller akseptable virkninger for naturmangfold, kulturminner og andre miljøverdier.

Fylkeskommunen skriver at forslaget til utredningsprogram i hovedsak er dekkende, men at de har noen merknader til programmet. De krever at det lages visualiseringer av hvordan vindkraftverket vil fremstå fra viktige tettsteder som Osneset, fra hytteområder som østsiden av Osensjøen og Furutangen og fra kulturmiljøet på Osneset. Fylkeskommunen uttaler at potensialet for funn av ikke registrerte kulturminner i området er stort, og viser i den sammenheng til erfaringer fra utmarksregistreringene i forbindelse med Forsvarets etablering i Åmot. Fylkeskommunen skriver videre at Osen-Ena-området i Åmot er ett av tolv prioriterte kulturlandskapsområder i Hedmark, og at kriteriene for denne utvelgelsen var biologisk mangfold, kulturminner og andre miljøverdier. De mener at det er viktig å tydeliggjøre virkningene for dette kulturmiljøet. Fylkeskommunen minner også om at det i henhold til *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk* er Riksantikvaren som skal avgjøre om undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 kan utsettes til etter konsesjonsvedtak. De skriver at de ser frem til en dialog med tiltakshaver om tidspunkt og omfang av kulturminneregistrering for å oppfylle undersøkelsesplikten.

Fylkeskommunen ønsker en kartlegging av områdets betydning for jakt og friluftsliv, og uttaler at tiltaket vil ha store negative virkninger for disse aktivitetene. De skriver at skiløyper vil bli berørt av tiltaket, og at et stort statlig sikret friluftslivsområde i Elverum (Flishøgdraktene) vil bli visuelt berørt. De ønsker en vurdering av støy- og skyggekastvirkninger for friluftsliv, og anbefaler at det gjennomføres en kartlegging og verdsetting av friluftslivet etter DN's håndbok 25-2004. De skriver videre at det er lite kjent hvordan vindkraftverk påvirker hjortevilt, og ber om en grundig utredning av

hvordan tiltaket vil påvirke elgbestanden i området. De ber også om utredninger av virkninger for småvilt og fugl, og påpeker virkninger for ryper på Smøla. Fylkeskommunen vektlegger viktigheten av et godt kunnskapsgrunnlag for å fatte beslutninger, jf. naturmangfoldloven § 8.

Fylkesmannen i Hedmark skriver i brev av 21.11.2011 at det er viktig at søknaden med konsekvensutredning blir så detaljert at det blir mulig å ta stilling til de samlede virkningene av tiltaket. De ønsker muligheten til å uttale seg til den endelige plasseringen av master, kraftgater og veier ved utarbeiding/godkjenning av detaljplan etter et eventuelt konsesjonsvedtak.

Fylkesmannen ønsker en vurdering og analyse av risiko og sårbarhet ved tiltaket. De skriver at alle relevante hendelser og situasjoner som kan medføre fare for liv, helse, miljø og materielle verdier i planområdet må analyseres. Fylkesmannen anser det som en vesentlig mangel ved en søknad dersom det ikke utføres en slik analyse. De nevner at Norges Luftsportsforbunds rikssenter for fallskjermidrett er lokalisert ved planområdet, og ber om en utredning av virkninger for fly og fallskjermhoppere.

Fylkesmannen viser videre til at DN og Riksantikvaren har utarbeidet et utkast til veileder for landskapsutredninger ved vindkraftutbygginger, og anbefaler at denne fremgangsmåten legges til grunn i konsekvensutredningen. De ønsker visualiseringer fra kjente standpunkter, at disse punktene vises på et kart og at de berørte kommunene får være med på å bestemme standpunktene. De ber også om at det lages en visualisering av vindturbinene med lysmerking i mørket. Det understrekes at visualiseringene må gi et representativt inntrykk av tiltaket, herunder også for friluftslivsbrukere. De krever at vurderingene av visuelle nær- og fjernvirkninger skal omfatte veianlegg, nye kraftledninger, masseuttak og -deponi, hogst og andre tiltak som følger med etableringen av vindkraftverket. Fylkesmannen ber om at virkningene for friluftsliv og reiseliv vurderes for et tilstrekkelig stort influensområde, og skriver at kommunene bør være med på å bestemme størrelsen på influensområdet. De ønsker en beskrivelse av virkninger for både vinter- og sommeraktiviteter, og at utredningene gjennomføres i samsvar med DNs håndbøker og standarder.

Fylkesmannen minner om at tiltaket må vurderes i samsvar med bestemmelsene i naturmangfoldlovens kapittel II som en integrert del av konsekvensutredningen. De forventer at det redegjøres for kunnskapsgrunnlag om naturmangfold og metodikken som er brukt, og at tiltaket vurderes opp mot nåværende og fremtidig belastning på økosystemet. I den sammenheng gjør de oppmerksom på at Miljøverndepartementet har utarbeidet sjekklister som kan brukes i arbeidet.

De skriver at det ikke er registrert naturtyper av regional eller nasjonal betydning i delen av området som ligger i Trysil kommune, men at et område med gammel barskog ved Bubekken i Åmot kan bli berørt av utbyggingen. De legger til at det er registrert flere rødlistearter i dette området. Fylkesmannen nevner videre at rødlisteartene gubbeskjegg og sprikeskjegg er registrert i nærheten av Halvorsberget i Trysil. De skriver at det ikke kan utelukkes at det finnes mindre områder med gammelskog eller myrområder med sjeldne eller hensynskrevende arter eller naturtyper i området. Fylkesmannen krever derfor en supplerende kartlegging med vekt på naturtyper og rødlistearter i planområdet og traseene for veier og kraftledninger.

Når det gjelder fugl, skriver Fylkesmannen at kunnskapsgrunnlaget ikke er tilstrekkelig. De ber om en kartlegging av fugl i området, med fokus på viktige funksjonsområder, inkludert trekkruter og spillplasser. De ber videre om en vurdering av virkninger som arealbeslag, barrierevirkning, kollisjonsrisiko, støy og forstyrrelser. Det vises til at området trolig er det sørligste hekkeområdet for kongeørn i Hedmark, og de ber om at dette vurderes spesielt. Fylkesmannen påpeker også at området har én av to norske bestander av vierspurv, og ber om en klargjøring av status og virkninger for denne arten. I tillegg nevner de at Røtkjølen og Ulvakjølen naturreservat ligger i nærheten av planområdet, og at disse områdene er vernet blant annet på grunn av rikt fugleliv. De ønsker en beskrivelse av

tiltakets virkninger for verneverdiene i disse reservatene. Fylkesmannen anbefaler at det tas kontakt med Norsk Ornitologisk Forening når det gjelder registreringer av fugl i området.

Fylkesmannen forutsetter at kartleggingene av naturmangfold brukes som grunnlag for plassering av turbiner, ledningsmaster og veier, og at det i utredningen også foreslås avbøtende tiltak knyttet til naturmangfold. De forventer at utredningene gjennomføres av personer med riktig fagkompetanse og i samsvar med DN's håndbøker og standarder. De forutsetter videre at nye data om naturtyper og arter kartlegges/registeres i samsvar med gjeldende nasjonale standarder, og at disse sendes til Fylkesmannen.

Fylkesmannen påpeker at tiltaket vil føre til reduksjon av INON. De ber om at denne reduksjonen vises på kart og vurderes opp mot resterende INON i regionen. De ber også om en vurdering av utbyggingsalternativer som medfører en mindre reduksjon av INON. Fylkesmannen forutsetter videre at støyretningslinjen T-1442 legges til grunn for støyvurderingene, og ber om at vurderingene også skal omfatte friluftsområder og støy knyttet til eventuelt massetak. De ber også om en omtale av eventuelle virkninger for drikkevann i forbindelse med anleggsarbeidet.

Fylkesmannen forutsetter at veiene knyttet til tiltaket blir dimensjonert til, og gjort tilgjengelig for, skogbruksinteresser i området. De ber om at nye veitraseer blir lagt i samråd med kommunen, fagpersoner på landbruk og grunneiere med tanke på best mulig utnyttelse av skogverdiene i området. De ber videre om en utredning av virkninger knyttet til arealbeslag for skogbruket, og om at jordkabel blir utredet som alternativ til luftledning. Fylkesmannen mener det er viktig å minimere terrenginngrep med tanke på utbygging og eventuell tilbakeføring av området etter endt konsesjonsperiode. Fylkesmannen ber også om en utredning av verdiskapning knyttet til tiltaket, herunder vurderinger av hvor mange arbeidsplasser tiltaket vil medføre i anleggs- og driftsfasen, hva slags kompetanse som trengs og om denne kompetansen er tilgjengelig i nærområdet.

3.2 Sentrale myndigheter

Direktoratet for naturforvaltning (DN) skriver i brev av 23.11.2011 at meldingen er tynn både med tanke på størrelsen på tiltaket og i forhold til andre vindkraftmeldinger. De mener konsekvensbeskrivelsen gir lite grunnlag for å vurdere konfliktnivået, og at antakelsen om lav konfliktgrad ikke kan forsvares. DN uttaler videre at forslaget til utredningsprogram er så upresist at det er vanskelig å gi konkrete høringsinnspill, men skriver at de erfaringsmessig tar høyde for at NVE har et standard utredningsprogram som dekker de fleste temaene. De skriver at de støtter en slik standardisering av utredningsprogram, men mener at standardoppsettet i for stor grad brukes som ferdig sjablong, med bare små tilpasninger for det aktuelle tiltaket. DN mener at opplegget ville fungert bedre dersom flere av presiseringene i dokumentet "Bakgrunn for utredningsprogram" ble tatt direkte inn i utredningsprogrammet.

DN påpeker at dette er et av de første vindkraftprosjektene i skogsområder i innlandet, og ber om at veinett, oppstillingsplasser og andre inngrep som masseuttak og -deponier visualiseres fra minst ett representativt standpunkt innenfor den skogkledde delen av områder. De mener videre at det bør presiseres i utredningsprogrammet at landskapet skal vurderes med klart definerte delområder, og at vurderingen av verdi, inngrepsomfang og konsekvens bør knyttes både til delområdene og til en samlet oppsummering. De ber om at landskap og kulturminner/-miljø vurderes separat, men at forholdet mellom temaene beskrives. DN mener også at synlighetskartet bør strekke seg til minst 20 kilometers avstand fra planområdet.

Når det gjelder naturmangfold, skriver DN at mangelen på dokumentasjon og områdebeskrivelse gjør det vanskelig å vurdere utredningskrav. De ønsker at NVE i utredningsprogrammet skal understreke

behovet for feltarbeid og vise til hvilke naturverdier og områder som bør prioriteres i utredningene. DN skriver at de frykter for tynn dekning av de mest problematiske forholdene og for omfattende utredninger av mer trivielle forhold.

DN ber om en kartfesting av eventuell INON-reduksjon, og om at reduksjonen vurderes opp mot gjenværende INON i regionen. De ber videre om at friluftslivsutredningen utføres i tråd med DNs håndbøker 25-2004 og 18-2001. DN ønsker også at det presiseres i utredningsprogrammet at friluftslivsutredningen skal bygge på direkte kontakt med kilder som kan gi representativ informasjon om bruken av området.

Riksantikvaren skriver i brev av 22.11.2011 at Osen-Ena-området i Åmot er ett av tolv prioriterte kulturlandskapsområder i Hedmark, og at kriteriene for denne utvelgelsen var biologisk mangfold, kulturminner og andre miljøverdier. De mener at det er viktig å tydeliggjøre virkningene for dette landskapet og kulturmiljøet.

Riksantikvaren uttaler at det er sannsynlig at det finnes uregistrerte kulturminner i området, og påpeker at fylkeskommunen mener at potensialet for funn av kulturminner er stort. De skriver at det nord og nordvest for planområdet er registrert mange kulturminner fra jernalderen og fram til i dag, blant annet kullfremstillingsanlegg, jernvinneanlegg og kullgroper som er automatisk fredet. De påpeker at et alternativ for kraftledningstrasé går gjennom dette området. Videre skriver Riksantikvaren at Osneset i nordenden av Osensjøen er et viktig kulturmiljø med blant annet omfangsrike steinalderboplasser og gamle og nye Osen kirke. Riksantikvaren påpeker også at planområdet ligger innenfor det skogfinske bosetningsområdet, og skriver at det derfor er et potensial for funn av skogfinske svedjer i området. De ønsker at dette tas med som et tema i konsekvensutredningen.

Riksantikvaren ber om en beskrivelse og verdivurdering av landskapet i hele influensområdet, definert ut fra synligheten i tråd med retningslinjer i veilederen *Visualisering av planlagte vindkraftverk*. De krever at det tas utgangspunkt i en helhetlig forståelse av landskapet der både det naturgitte, det kulturhistoriske og det romlig-estetiske innholdet i landskapet er med.

De ber videre om at utredningen skal omfatte en beskrivelse, kartfesting og verdivurdering av kulturmiljøer og kulturminner både i plan- og influensområdet for tiltaket, og skriver at dette er nødvendig for å kunne vurdere visuelle eller indirekte virkninger for berørte kulturminner og -miljøer. De skriver at det normalt skal gjøres en mer detaljert kartlegging i planområdet og nærliggende områder. Riksantikvaren krever en visualisering fra kulturmiljøet på Osneset, og anbefaler at tiltakshaver tar kontakt med Hedmark fylkeskommune om visualiseringspunkter.

Riksantikvaren viser til Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk, der det fremgår at nødvendige undersøkelser etter kulturminneloven § 9 i utgangspunktet skal gjennomføres før konsesjonsvedtak fattes. De skriver at det er Riksantikvaren som skal avgjøre om undersøkelsesplikten kan utsettes til etter konsesjonsvedtak etter særskilt søknad fra tiltakshaver eller fylkeskommunen.

3.3 Tekniske instanser

Statens vegvesen skriver i brev av 26.10.2011 at de ikke har noen merknader til meldingen og forslaget til utredningsprogram.

Luftfartstilsynet skriver i brev av 23.9.2011 at tiltakets virkninger for sivil luftfart må utredes, herunder virkninger for radar-, navigasjons- og kommunikasjonsanlegg for luftfarten og nærliggende flyplasser. De skriver at utredningen bør gjøres i samarbeid med Avinor. De minner videre om at

vindturbinene vil utgjøre luftfartshinder, og at de derfor må meldes inn til Statens kartverk, jf. BSL E 2-1, og merkes jf. bestemmelser for luftfarten i BSL E 2-2. De informerer også om at det i løpet av 2011 vil bli utstedt ny forskrift for merking av luftfartshinder (BSL E 2-1).

Norkring skriver i brev av 18.11.2011 at de ønsker å bli involvert i arbeidet med konsekvensutredningen. De skriver at en foreløpig analyse viser at tiltaket vil ha liten påvirkning for mottak av kringkastingssignaler, men at dette må utredes grundigere. Norkring bemerker at det kan være nødvendig å etablere tilleggsendere i området dersom det oppstår interferens fra vindturbiner. De ønsker også at det blir vurdert om tiltaket vil påvirke eksisterende radiolinjer i området.

Forsvarsbygg skriver i brev av 22.11.2011 at tiltaket kommer i kategori A med tanke på mulige forstyrrelser for fast teknisk infrastruktur, men at det er noe usikkerhet knyttet til flyoperativ virksomhet ved Regionfelt Østlandet. De ber om at det redegjøres for dette forholdet gjennom arbeidet med konsekvensutredningen.

Statnett skriver i brev av 18.11.2011 at Østlandet er et kraftunderskuddsområde, og at det planlagte vindkraftverket vil bedre effekt- og energibalansen på Østlandet. De uttaler at en utbygging av et vindkraftverk på mellom 60 og 200 MW normalt ikke vil medføre kapasitetsproblemer i sentralnettet, men at det om sommeren kan være perioder med kapasitetsbegrensninger som følge av stor belastning på nettet mellom Fåberg og Oslo. De skriver at tiltaket må ses i sammenheng med andre produksjonsplaner i området, og at transformatorkapasiteten i Vang må vurderes nærmere med tanke på størrelse på vindkraftverket og andre planer.

Statnett skriver at det er en viktig forutsetning for høringsuttalelsen at konsesjonærer skal følge krav i forskrift om systemansvaret i kraftsystemet (FoS) og forskrift om leveringskvalitet i kraftsystemet (FoL). De ber også NVE gjøre konsesjonssøker oppmerksom på at Statnett legger til grunn at FoS § 14 og veileder for funksjonskrav i kraftsystemet (FIKS) følges og at konsesjonær uten ugrunnet opphold skal søke/informere systemansvarlig om anlegget etter at konsesjon er gitt.

3.4 Interesseorganisasjoner

Naturvernforbundet i Hedmark (NVF-H) skriver i brev av 4.11.2011 at utbygginger knyttet til energisektoren er den viktigste grunnen til reduksjon av inngrepsfrie naturområder (INON). De skriver at vindkraftverk krever store arealer, har virkninger for dyr og friluftsliv og har visuelle virkninger selv med lang avstand fra vindturbinene. De skriver videre at vindkraft utnytter kraftnettet ineffektivt i forhold til mange andre energikilder. NVF-H mener at energisparing, oppgradering av eksisterende vannkraftanlegg og vindkraftutbygging i områder som allerede er berørt av inngrep må prioriteres foran prosjekter som har store naturvirkninger. De viser videre til at det ikke finnes en nasjonal plan for vindkraft, og uttaler at Hedmark fylkeskommune må starte arbeidet med en fylkesdelplan for vindkraft for å sikre en helhetlig planlegging av vindkraft i fylket. NVF-H er generelt bekymret for at naturhensyn blir nedprioritert i konsesjonsbehandlingen

NVF-H uttaler videre at de er kritiske til å bygge ut bare en del av området dersom vindkraftverket skal etableres. De skriver at de positive virkningene ved en slik utbygging vil bli mindre, og at de negative virkningene vil bli omtrent de samme som ved en full utbygging. De skriver videre at det likevel bør være aktuelt å fjerne noen få turbiner som har store visuelle virkninger og virkninger for fugl.

NVF-H har en rekke forslag til utredningstemaer. De viser til Stortingsmelding nr. 58 (1996-97) "Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling", Bonn-konvensjonen om trekkende fugl, Bern-konvensjonen om truede arter, Norges mål om å stanse tapet av biologisk mangfold før 2010 og Soria

Moria-erklæringen om reiseliv som nasjonalt satsingsområde, og ber om en utredning av tiltakets forhold til politiske målsettinger og konvensjoner.

NVF-H skriver videre at de ønsker visualiseringer fra flere steder, inkludert populære friluftslivsområder. De ønsker bilder som viser hvordan personer som driver med jakt og turgåing vil oppleve anlegget. De ønsker videre at bildene skal inneholde kjente objekter, slik at tiltakets skala kommer tydelig frem. Når det gjelder friluftsliv, viser NVF-H til uttalelser fra DN om at turer i vindkraftverk ikke kan regnes som friluftsliv. De skriver at konklusjonene om virkninger for friluftsliv på dette grunnlag generelt blir undervurdert i konsekvensutredninger. NVF-H ønsker at området kartlegges i henhold til DN's håndbok 25-2004, og videre at det redegjøres for virkninger for elgjakt i området. De påpeker også risikoen for iskast, og skriver at dette kan føre til mindre tilgjengelighet i området. NVF-H ønsker i tillegg krav om maksimalt støynivå i området, og viser til at mange går på tur for å oppleve stillhet.

NVF-H skriver at det bør innhentes eksisterende kunnskap om biologisk mangfold og at det bør gjøres inventeringer av området. De uttaler at det ikke er nok med noen få feltdøgn på hver plass for at artskartleggingen skal være tilstrekkelig, og viser til punktene om kunnskapsgrunnlag i naturmangfoldloven. NVF-H skriver at flere av de store rovdyrene er blitt sett i området, og at kunnskap om virkninger for disse rovdyrene må fremskaffes dersom ikke relevant forskning foreligger. De uttaler at føre var-prinsippet må gjelde dersom dette blir for dyrt. NVF-H ber om at reduksjon av INON må ses i sammenheng med reduksjon av INON regionalt og nasjonalt, både generelt og knyttet til energisektoren.

Videre ønsker NVF-H en utredning av virkninger for reiselivsnæringen, herunder virkninger for salg av jaktkort og kvaliteten på naturopplevelsen. De skriver at vindkraftverk som turistmål ikke kan være et argument når det er gitt 55 vindkraftkonsesjoner i Norge.

NVF-H ber også om en detaljert plan for hvordan området skal tilbakeføres til naturen etter at konsesjonen har utløpt. De peker på prinsipper som at infrastruktur ikke må legges på berg eller myrer, jord som flyttes må lagres for å dekke over infrastrukturen ved nedleggelse og at revegetering skal skje så snart det er mulig. De ønsker også beregninger av hvor lang tid det tar før sporene av anlegget er borte.

NVF-H ønsker et klimaregnskap for tiltaket. De skriver at et klimaregnskap må inneholde informasjon om økte utslipp knyttet til produksjon og transport av vindturbiner og andre materialer, prosessutslipp som følge av blant annet stål- og sementproduksjon, endret arealbruk, herunder minsket binding av karbon i myr og skog, økt forbruk av energi som følge av lavere energipris og færre strømsparingstiltak, tap i ledningsnettet og andelen av produksjonen som erstatter fossile energikilder.

NVF-H ønsker også en plan for behandling av avfall, og at de samme temaene som skal utredes for vindkraftverket også utredes for nettilknytningen.

Naturvernforbundet i Elverum og Åmot (NVF-EÅ) uttaler i brev av 3.11.2011 at de fraråder utbygging av Raskiftet vindkraftverk. De skriver at en vindkraftutbygging i dette området er i konflikt med nasjonale målsettinger knyttet til inngrepsfri natur og biologisk mangfold. De skriver videre at vindkraftverket sammen med andre tiltak i naturområder i Åmot vil gi betydelige negative sumvirkninger. NVF-EÅ viser til Grunnlovens § 110 b og naturmangfoldlovens formålsparagraf om at naturkvaliteter skal blir bevart for ettertid og etterslekt.

NVF-EÅ påpeker at det ikke finnes en nasjonal plan for vindkraft eller en fylkesplan for vindkraft i Hedmark. De mener at en fylkesplan bør foreligge før det etableres vindkraftverk i Hedmark, og at

vindkraftverkene bør plasseres i områder hvor det allerede er inngrep. De skriver videre at det må satses på energisparing og oppgradering av eksisterende vannkraftanlegg.

NVF-EÅ legger vekt på at tiltaket vil medføre en reduksjon av inngrepsfrie naturområder (INON). De påpeker at Norge har som mål å stanse reduksjonen av INON, og viser til Stortingsmelding nr. 58 (1996-97) "Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling", der det står at den enkelte sektor og kommune må unngå ytterligere inngrep i gjenværende, sammenhengende urørte naturområder. Videre viser de til at det har vært en betydelig reduksjon av INON mellom 2003 og 2008.

NVF-EÅ presenterer kart over INON i Åmot, og de påpeker at det gjenstår få slike områder i kommunen. De viser til at Holmsjøområdet og Raskiftet er ett av fem større sammenhengende snaufjell- og kjølområder som er avmerket i kommuneplanen som områder hvor det bør vises særskilt omtanke. De skriver at naturen i området er forholdsvis uberørt (delvis INON sone 2), og at en etablering av Raskiftet vindkraftverk vil være i strid med nasjonale målsettinger om opprettholdelse av INON.

Videre skriver NVF-EÅ at Raskifteområdet i Åmot kommunes Temaplan for biologisk mangfold av 5.4.2006 er beskrevet som et særlig viktig område for biologisk mangfold og vilt. De viser til at det står i temaplanen at det ikke må legges til rette for mer hytte- eller veibygging i området og at Gammelskogen langs Bubekken må bli stående urørt. NVF-EÅ anbefaler at dette skal være et grunnlag for NVEs behandling av meldingen. De påpeker også at det har vært mange inngrep i Åmot kommune knyttet til vannkraft, militære anlegg, rikssenter for fallskjermhopping og økt hytteturisme. NVF-EÅ ønsker at sumvirkninger av alle inngrep utredes grundig.

Når det gjelder naturmangfold, skriver NVF-EÅ at området må ses i sammenheng med nærliggende områder i Elverum og Trysil. De påpeker at området er en del av et stort sammenhengende naturområde, og uttaler at dette området har stor verdi ut fra både natur- og friluftslivshensyn. NVF-EÅ viser til forpliktelser knyttet til naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen, og skriver at området der vindkraftverket planlegges etablert er lite kartlagt. De påpeker at føre var-prinsippet ifølge naturmangfoldloven skal legges til grunn for beslutninger dersom det ikke foreligger tilstrekkelig kunnskap om naturmangfoldet.

NVF-EÅ skriver at planområdet er innenfor forvaltningssonen for ulv og bjørn, og at de har opplysninger om at det er funnet flere sauekadavere tatt av bjørn, gaupe og ulv i området, i tillegg til at det er observert et bjørnehi i Rognåsen. De viser til uttalelser fra DN om at det er sannsynlig at store rovdyr vil unngå et vindkraftverk, og skriver at vindkraftverket derfor ikke bør etableres. NVF-EÅ skriver videre at planområdet har den sydligste dokumenterte gjentatte kongeørnhekkning, og at kongeørn er sårbar for oppdeling og reduksjon av leveområder. De viser til at det er observert fuglearter som konglebit, lavskrike, haukugle, musvåk, hønsehauk, rype og tiur i Raskiftetområdet, og at det er fine biotoper for vierspurv i området. De påpeker at vierspurv har status som sterkt truet i Norsk Rødliste og at arten er ansvarsart for Hedmark. De viser videre til at det ifølge Fylkesmannen er bestand på 15-20 par fordelt på Trysil og Åmot kommuner, og at dette trolig utgjør den eneste gjenværende hekkebestand i Norge. NVF-EÅ skriver også at det er registrert flere fiskeørnpar ved Osensjøen, og at disse kan bli berørt av tiltaket ved vår- og høsttrekket. De viser i den sammenheng til Bonnkonvensjonen om trekkende arter. NVF-EÅ uttaler i tillegg at den planlagte 132 kV nettilknytningen til vindkraftverket vil medføre fugledød, særlig for storfugl.

NVF-EÅ skriver at tiltaket vil berøre området Bubekken, rett sør for Raskiftet. De skriver at området er kartlagt i forbindelse med Forsvarets aktiviteter, og at området er vurdert som viktig og at det har regional verdi. De påpeker at det langs Bubekken vokser gammel granskog, og at rødlisteartene ulvelav, korallpiggsopp, svartsonekjuka, duftskinn og gubbeskjegg er registrert i området.

NVF-EÅ er bekymret for virkninger knyttet til bygging av adkomst- og internveier. De skriver at dette vil bety irreversible inngrep og omfattende terrengforandringer. NVF-EÅ påpeker at en stor del av planområdet består av myrområder. De skriver at myrområdene er viktig med tanke på oppsamling av nedbør, som beite- og jaktområder for fugler og dyr og som hekkeplasser for mange fuglearter. NVF-EÅ uttaler at grøfting/veibygging vil medføre uttørking og gjengroing av myrområdene, og at dette vil medføre at myrer som biotop forsvinner og at den flomdempende effekten blir borte. De viser videre til at det finnes mange tjern i området, og til anbefalinger om kartlegging av dammer og vern av myrområder i rapporten "Naturtypekartlegging i Åmot kommune 2009-2010".

NVF-EÅ påpeker også de visuelle virkningene av tiltaket. De skriver at vindturbinene vil være synlige i store områder, og at også den planlagte kraftledningen og annen infrastruktur vil medføre negative visuelle virkninger. I tillegg påpeker NVF-EÅ støvvirkninger av tiltaket. De skriver at Raskiftetområdet er et relativt stille område, og at støy og skyggekast vil kunne medføre negative virkninger for bomiljø og eiendomsverdier. NVF-EÅ skriver videre at det i vedlegg til gjeldende kommuneplan for Åmot kommune er gitt særskilte retningslinjer for støy. De påpeker at det i disse retningslinjene står at det ved planlegging av ny støyende virksomhet skal tas særlig hensyn til områder avsatt til LNF-områder med særskilte natur-, kultur- og friluftsinnteresser. NVF-EÅ anbefaler at det legges vekt på disse retningslinjene i behandlingen av meldingen. Det vises til at området er mye brukt til friluftsliv, særlig om vinteren. NVF-EÅ ønsker også en beskrivelse av gjenværende friluftslivsområder i Åmot og av friluftslivet i de berørte kommunene.

Norges Miljøvernforbund (NMF) skriver i brev av 21.11.2011 at de er imot tiltaket fordi de mener vindkraft er ulønnsomt og medfører negative miljøvirkninger og omfattende bygging av kraftledninger i landet. NMF skriver at vindkraft er en ustabil energikilde. De påpeker visuelle nær- og fjernvirkninger av tiltaket, og skriver at kraftledningen vil medføre skogrydding og fragmentering av habitater. De uttaler at skogryddingen gjør at det slippes ut CO², og mener derfor at tiltaket blir et dårlig klimatiltak. NMF påpeker videre at tiltaket vil medføre en INON-reduksjon.

NMF skriver at vindkraftverk gir negative virkninger for fugl, og peker særlig på kollisjonsrisiko og unnvikelseeffekt. De påpeker videre at tiltaket kan medføre skyggekast og iskast, og at dette kan være til hinder for friluftsliv i planområdet. De advarer også mot lavfrekvent støy. NMF skriver at tiltaket kan føre til verditap for eiendommer og negative virkninger for næringslivet og befolkningsutviklingen i de berørte kommunene. De uttaler at det må kreves en bankgaranti med tanke på gjenoppbygging av området dersom det gis konsesjon.

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) avdeling Hedmark skriver i brev av 1.11.11 at det ikke bør etableres vindkraftverk i innlandet før det er laget en nasjonal plan for vindkraft. De skriver at vindkraftutbyggingen i Norge foregår på utbyggernes premisser, og at dette ikke er akseptabelt. NOF påpeker videre at vindkraft må subsidieres i Norge, og uttaler at utbygging av store naturområder ikke kan forsvares ut fra et samfunnsøkonomisk synspunkt.

NOF mener at vindkraftverk ikke skal etableres i uberørte naturområder, og skriver at planområdet er relativt uberørt. De påpeker videre at et vindkraftverk i tillegg til vindturbinene medfører utbygging av veier i området.

NOF uttaler at vindkraftverk medfører negative virkninger for fugl. De viser til registreringer av fugledød fra Sverige, Tyskland og Smøla, og skriver at de antar en etablering av Raskiftet vindkraftverk vil føre til fugledød også i dette området. NOF skriver at tiltaket vil berøre en tradisjonell hekkeplass for kongeørn, og at de antar at dette ørneparet vil bli drept som følge av kollisjon med en vindturbin. De uttaler at tiltaket på sikt kan virke inn på kongeørnbestanden i området, og skriver at voksne etablerte fugler er særlig utsatt. Videre skriver NOF at de også er

bekymret for bestanden av fiskeørn ved Osensjøen, og at minst 4-5 fiskeørnpar holder til i dette området.

Osensjøen båtforening skriver i brev av 29.10.2011 at de er bekymret for de visuelle virkningene og friluftslivsvirkningene av det planlagte vindkraftverket. Båtforeningen påpeker at det allerede er store naturinngrep i området, og trekker særlig frem Regionfelt Østlandet og reguleringen av Osensjøen. De viser også til at det er høyt konfliktnivå knyttet til rovdyr i området. Båtforeningen mener at disse forholdene må ses i sammenheng med virkningene av et vindkraftverk.

Båtforeningen skriver at det er økende båttaktivitet på Osensjøen, og at det er bygget mange nye hytter rundt sjøen de siste årene. De uttaler at topografien i området gjør at folk på østsiden av sjøen kan oppleve en unik solnedgang i nord/nordvest, og at dette er en av områdets største verdier. Båtforeningen har laget en visualisering av vindkraftverket sett fra østsiden av sjøen, og skriver at vindkraftverket vil påvirke utsikten mot solnedgangen. De ønsker flere og bedre visualiseringer av dette forholdet, og er også opptatt av skyggekastvirkningene.

Når det gjelder plassering av vindkraftverket, skriver båtforeningen at de var overrasket over at de fleste vindturbinene er planlagt plassert på Ulvsjøfjellet og Halvorsberget når navnet på vindkraftverket er Raskiftet. De mener at vindturbinene på Ulvsjøfjellet og Halvorsberget vil ha store negative visuelle virkninger.

Båtforeningen bemerker videre at utkastet til arealdelplan for Trysil kommune ikke omtaler Osensjøområdet, og skriver at et vindkraftverk av denne størrelsen må konsekvensutredes og holdes opp mot en slik arealplan. De uttaler at potensialet for økt reiselivsaktivitet i Søre Osen er betydelig, og viser til naturopplevelser i området og kort reiseavstand til det sentrale østlandsområdet.

Båtforeningen viser til Direktoratet for naturforvaltnings uttalelser om at det heller bør bygges store vannkraftverk enn små- og vindkraftverk, og videre til Teknisk ukeblad om at norske vindkraftverk produserer mindre elektrisitet enn beregnet. På dette grunnlag mener båtforeningen at det bør være grunn til å vente med etablering av et vindkraftverk som har så store visuelle virkninger som Raskiftet vindkraftverk.

Osensjøen båtforening ønsker en grundig utredning av virkninger for reiselivsnæringen og virkninger for rekreasjon/fritidsaktiviteter ved Osensjøen. De ønsker videre at tiltaket utredes i et helhetsperspektiv sammen med andre inngrep i Osensjøområdet. Båtforeningen krever også en grundig og uhildet utredning av nytte/kostverdien av prosjektet.

Elverum Turforening skriver i brev av 7.11.2011 at de er en frivillig organisasjon som tilrettelegger for skigåing i Elverum og nærliggende områder. De skriver at de kjører opp i overkant av 200 kilometer med skiløyper, og at løypenettet er til fri benyttelse for alle. Turforeningen viser til at Flishøgda er et av områdene med skiløyper, og skriver at planområdet berører en viktig del av dette løypenettet. Dette gjelder ifølge turforeningen området Vestrehøgda, Halvorsberget og Sætersætershøgda. De skriver at vindkraftverket, på grunn av fare for iskast, i praksis vil medføre 13 kilometers reduksjon av skiløypene, og uttaler at dette vil føre til en forringelse av hele løypenettet på Flishøgda.

Turforeningen uttaler at området er unikt på grunn av flott natur og utsikt, og at området er rolig og lite utsatt for dårlig vær og vind. De skriver at skigåere fra Elverum og Søre Osen benytter seg av løypene, og at løypenettet er et viktig salgsargument ved omsetning av hytter og hyttetomter i området.

Turföreningen ber om en utredning av alternative plasseringer av vindkraftverket. De krever videre at tiltakshaver står for alle kostnader knyttet til etablering av ny skiløypetrasé dersom vindkraftverket bygges som planlagt.

3.5 Privatpersoner

Fjellteigen ANS skriver i brev av 20.11.2011 at Fjellteigen er en sameieskog som eies med 50 % hver av Nils Myrene og Jon Kåre Myrene, at eiendommen ligger delvis innenfor planområdet og at de i tillegg eier en seterstue ved Ulvsjøen. De påpeker at det er lite gjenværende inngrepsfri natur lokalt og nasjonalt, og at Norge har som mål å stanse reduksjonen av inngrepsfri natur. De skriver videre at tiltaket vil medføre en reduksjon eller fjerning av fem INON, og mener dette er i strid med de nasjonale målsetningene.

Fjellteigen skriver at området ved Ulvsjøen har store natur- og friluftslivsverdier, og at det fremstår som uberørt. De uttaler at naturen og den lette tilgjengeligheten gjør at området er mye brukt som turmål både sommer og vinter, og påpeker at den lokale jakt- og fiskeforeningen har satt opp en gapahuk i nordenden av Ulvsjøen. De skriver at denne brukes til blant annet familiedager, friluftsgudstjenester og turer for skoleklasser og barnehager. De påpeker videre at det er et omfattende skiløypenett i området, og skriver at disse kan bli berørt av iskast.

Fjellteigen skriver at reguleringen av Osensjøen har redusert mulighetene/opplevelsene for båtfolket i området og medført negative virkninger for fiske- og dyreliv. De viser videre til at området blir påvirket av støy fra forsvarets skytefelt og Norsk Rikssenter for fallskjermhopping, og skriver at totalbelastningen i området vil bli for stor dersom det etableres et vindkraftverk. Fjellteigen mener tiltaket vil medføre store negative virkninger for landskapet, naturopplevelser, hytteverdier og interessen for området. De viser til Osensjøen Båttforenings bekymring for virkninger knyttet til opplevelsen av solnedgang, og ber om en utredning av dette.

Fjellteigen viser til bestemmelsene om kunnskapsgrunnlag og føre var-prinsipp i naturmangfoldloven. De påpeker at området er båndlagt som kjerneområde for bjørn og forvaltningssone for ulv, og at DN mener det er sannsynlig at store rovdyr vil bli forstyrret av vindkraftverk. Fjellteigen skriver at tiltaket dermed vil medføre en betydelig reduksjon av leverområder for rovdyr. De viser videre til at det finnes fiskeørn og kongeørn i området. Fjellteigen ber om at virkninger for dyr og fugler bør utredes grundig, og om at et føre var-prinsipp bør følges i tvilstilfeller.

Avslutningsvis påpekes det at det ikke finnes noen nasjonal plan eller fylkeskommunal plan for vindkraft i Hedmark. Fjellteigen mener at en fylkeskommunal plan bør være på plass før en eventuell utbygging, og at utbygginger i områder som allerede er berørt av inngrep må gå foran prosjekter som har negative virkninger for uberørt natur.

Øivind Larsen skriver i brev av 20.11.2011 at han er positiv til utvikling av fornybar energi, men mener det er viktig at dette skal være forenlig med myndighetenes ønske om en miljøvennlig utvikling. Han skriver at energieffektiverende tiltak og oppgradering av eksisterende kraftverk og ledningsnett bør prioriteres foran vindkraft, og er negativ til vindkraftplanene. Larsen ber om en utredning av disse momentene.

Dagfinn Hagen og Trygve Øverby skriver i brev av 20.11.2011 at tiltaket representerer et alvorlig inngrep i deres nærområde, og at det har vært dårlig informasjon om prosjektet. De viser til at Kjeller vindteknikkens beregninger viser at det er mer vind i andre områder i Hedmark, og mener at vindforholdene på Raskiftet gjør at vindkraftverket vil drives med underskudd. De påpeker videre at vindkraft er avhengig av subsidier, og at produksjonen er overvurdert ved flere eksisterende

vindkraftverk i Norge. De mener at tiltaket vil gi negative virkninger for fastboende, friluftsliv og turisme i området.

Hagen og Øverby viser til en artikkel om vindkraft i Aftenposten, og ber på bakgrunn av denne artikkelen om at NVE skal utrede alle aspekter, både nasjonale og globale, rundt vindkraftsatsingen i Norge. Herunder ber de om en vurdering av om tilskuddsordningene har blitt for gode. De ber videre om at søknader om vindkraftverk settes opp mot oppgraderinger av eksisterende kraftverk og -ledninger. Hagen og Øverby mener videre at NVE må legge strenge føringer for å sikre lønnsomheten i vindkraftprosjekter, for eksempel ved å kreve at Austri Vind prioriterer områder som de mener er bedre egnet for vindkraft. De peker på Gråfjellet og Trysilfjellet som slike områder, og mener at det ikke bør etableres vindkraftverk i uberørte naturområder

Hagen og Øverby skriver at tiltaket vil ha store negative virkninger for landskapet i området, særlig for de som bor langs østsiden av Osensjøen, og påpeker at det ikke foreligger tilstrekkelige visualiseringer. De ber om visualiseringer i henhold til forslaget til utredningsprogram. Hagen og Øverby ber videre om en vurdering av erstatning og avbøtende tiltak knyttet til berørte eiendommer.

Hagen og Øverby viser til at tiltakshaver har gitt informasjon om muligheten for oppgradering av veien langs vestsiden av Osensjøen, og ber i den sammenheng om spesifikk informasjon om disse planene og om bruken av adkomstveien til vindkraftverket. De ber om at disse opplysningene, sammen med visualiseringer, distribueres til alle som blir berørt av eller har interesser knyttet til vindkraftverket.

Det påpekes at reguleringen av Osensjøen har medført negative virkninger knyttet til fiske, båttrekk, erosjon og støvplager, og Hagen og Øverby mener de samlede inngrepene blir for store ved etablering av vindkraftverket. De ber om en grundig helhetsvurdering av alle negative virkninger for Osensjøområdet. Hagen og Øverby påpeker videre at skogarealene i Trysil og Åmot har blitt registrert med tanke på spesielle vekster og plantearter (MIS-figurer), og at store skogsområder i kommunene er fredet. De viser også til at tiltaket vil medføre en reduksjon av INON. De ber i den sammenheng om at NVE i samarbeid med DN utarbeider og legger frem klare retningslinjer om forholdet til naturvern og vernetiltak. De skriver også at NVE må fatte avgjørelser som fører til at de blir sett på som en seriøs instans av befolkningen.

Hagen og Øverby påpeker at iskast kan være en virkning av tiltaket, og ber om at tiltakshaver pålegges å fremskaffe dokumentasjon fra en nøytral instans på hvordan avisingstiltakene vil fungere i innlandet. De krever videre at tiltakshaver får vindmålingene sertifisert gjennom en uavhengig revisjon, og at NVE skal utføre nøytrale beregninger av netto virkningsgrad ved vindkraftverket. Hagen og Øverby ber om at disse beregningene, inkludert reell kostnad per kilowattime, presenteres for alle impliserte parter.

Hagen og Øverby skriver at det er de som blir minst berørt av vindkraftverket som sitter igjen med eventuelle økonomiske fordeler, og at dette kan føre til en splittelse av bygdesamfunnet. De ber derfor om en utredning av tiltakets sosiale og kulturelle virkninger for bygdesamfunnet. De ber også om en vurdering av vindkraftutbygging sett opp mot oppgradering av eksisterende kraftverk, og oppfordrer til energisparingstiltak.

3.6 Merknader fra Miljøverndepartementet

3.7 Tematiske konfliktvurderinger

3.7.1 Generelt om tematiske konfliktvurderinger

Tematiske konfliktvurderinger ble behandlet i Stortingsmelding nr. 11 (2004-2005) Sametingets virksomhet i 2003. Gjennom konfliktvurderingene skal det systematiseres og kategoriseres informasjon om mulige konflikter mellom planlagte vindkraftverk og de ulike sektorinteressene, og derigjennom legge til rette for avklaring av disse gjennom konsesjonsbehandlingen. Målsetningen skal være å bidra til å finne vindkraftprosjekter som i størst mulig grad kan forenes med de ulike sektorinteressene.

Følgende temaer inngår i konfliktvurderingene:

Miljø og kulturminner - konfliktvurderingen foretas av Direktoratet for Naturforvaltning og Riksantikvaren

Reindrift - konfliktvurderingen foretas av Reindrifftsforvaltningen

Forsvaret - konfliktvurderingen foretas av Forsvarsbygg

NVE har fått ansvaret for å koordinere og sikre gjennomføringen av tematiske konfliktvurderinger av meldte og konsesjonssøkte vindkraftverk. En rekke andre temaer som ikke inngår i konfliktvurderingene, som for eksempel infrastruktur, vindressurser og økonomi, vil selvfølgelig også inngå som sentrale temaer i konsesjonsbehandlingen.

Prosjektene kategoriseres etter følgende generelle karakterskala:

Kategori A: Ingen konflikt

Kategori B: Mindre konflikt

Kategori C: Middels konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel mindre justeringer av parken som flytting/fjerning av et mindre antall vindturbiner. Eventuelt et område med stor verdi men stor usikkerhet om konfliktgrad, men hvor sektormyndighet tror konfliktgraden vil være stor ("føre var").

Kategori D: Stor konflikt, men mulig å redusere konflikt ved avbøtende tiltak som for eksempel omfattende justeringer av parken som flytting/fjerning av et større antall vindturbiner.

Kategori E: Svært stor konflikt. Avbøtende tiltak vil ikke kunne redusere konflikt.

3.7.2 Tematisk konfliktvurdering av Raskiftet vindkraftverk

Forsvarsbygg skriver i brev av 22.11.2011 at prosjektet gis **kategori A** i deres hierarkiske skala for konfliktnivå med tilhørende konsekvens.

Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har ikke kommet med tematisk konfliktvurdering til tiltaket.

4 Generelt om utredningsprogram for vindkraftverk

En konsekvensutredning skal i nødvendig utstrekning omfatte de punkter som er listet opp i vedlegg III i forskrift om konsekvensutredninger av 26.6.2009. På bakgrunn av forskriften, innholdet i meldingen, innkomne høringsuttalelser og egne vurderinger skal NVE meddele et eget utredningsprogram for tiltaket. I utredningsprogrammet skal NVE spesifisere og avgrense utredningskravene for direkte og indirekte virkninger for miljø, naturressurser og samfunn til de forhold som etter NVEs vurdering er vesentlige og beslutningsrelevante. NVE har utformet utredningsprogram for Kvitvola/Gråhøgda vindkraftverk. Intern infrastruktur, dvs. kabler fra hver enkelt vindturbin til en felles transformator for vindkraftanlegget, nødvendige elektriske anlegg for nettilknytning, interne veier og adkomstvei, omfattes også av utredningsprogrammet. Utredningsprogrammet er gitt til tiltakshaver i eget brev.

5 NVEs kommentarer til utredningsprogrammet

Nedenfor følger NVEs kommentarer til innkomne høringsuttalelser. I de tilfeller der NVE mener at krav og innspill fra høringsinstansene er dekket av kravene i utredningsprogrammet, er innspillene ikke gjengitt eller kommentert. Høringsuttalelser er kommentert der NVE mener det er behov for avklaringer og/eller presiseringer. Herunder kommenteres eventuelle krav fra høringsinstanser som ikke er tatt med i utredningsprogrammet.

Etter NVEs vurdering vil en konsekvensutredning som gjennomføres etter det fastsatte utredningsprogrammet gi et godt grunnlag for å kunne vurdere om det meldte vindkraftverket bør etableres eller ikke.

5.1 Tiltaksbeskrivelse

5.1.1 Vindressurser, økonomi og produksjon

Hagen og Øverby krever at tiltakshaver får vindmålingene sertifisert gjennom en uavhengig revisjon. NVE viser i den sammenheng til kulepunkt én under temaet "Vindressurser, økonomi og produksjon, der det står at vindressursene skal dokumenteres og at metodikk/modeller som ligger til grunn for den beregnede vindressursen skal oppgis. NVE har på dette grunnlag mulighet til å gjøre en vurdering av om den oppgitte vindressursen er realistisk.

5.1.2 Vurdering av alternativer

Åmot kommune påpeker at Austri Vinds vindkraftprosjekter i Hedmark ikke har forankring i regionale vurderinger og dokumentasjon av flere aktuelle alternativer, og ber om at prosjektet sammenlignes med andre utbyggingsalternativer i regionen. Elverum turforening ber om en utredning av alternative plasseringer av vindkraftverket. Hagen og Øverby mener at NVE må legge strenge føringer for å sikre lønnsomheten i vindkraftprosjekter, for eksempel ved å kreve at Austri Vind prioriterer områder som de mener er bedre egnet for vindkraft.

En forutsetning for utredningsprogrammet er at utredningene som skal gjennomføres skal baseres på den utformingen av vindkraftverket som tiltakshaver mener er mest sannsynlig. NVE viser til kulepunkt én under "Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket", der det står at tiltakshaver skal begrunne hvorfor Raskiftet er valgt som lokalitet. NVE mener at dette kravet er tilstrekkelig.

5.1.3 Forhold til andre planer

Naturvernforbundet i Hedmark viser til Stortingsmelding nr. 58 (1996-97) "Miljøpolitikk for en bærekraftig utvikling", Bonn-konvensjonen om trekkende fugl, Bern-konvensjonen om truede arter,

Norges mål om å stanse tapet av biologisk mangfold før 2010 og Soria Moria-erklæringen om reiseliv som nasjonalt satsingsområde, og ber om en utredning av tiltakets forhold til politiske målsettinger og konvensjoner. Osensjøen båtforening bemerker at utkastet til arealdelplan for Trysil kommune ikke omtaler Osensjøområdet, og skriver at et vindkraftverk av denne størrelsen må konsekvensutredes og vurderes opp mot en slik arealplan. Fjellteigen ANS mener at en fylkeskommunal plan bør være på plass før en eventuell utbygging

NVE viser til kulepunkt én under ”Forholdet til andre planer”, der det står at kommunale/fylkeskommunale planer for tiltaksområdet skal omtales. Videre vil NVE vise til Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk (MD og OED, 2007) der det anbefales at det utarbeides regionale planer. Når godkjente regionale planer foreligger, vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter. Konesjonsmyndigheten må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle, og også vektlegge andre forhold enn de hensyn som i planene er vektlagt ut fra regionale vurderinger og prioriteringer. Politiske målsettinger og konvensjoner hensyntas i NVEs saksbehandling, og NVE vil ikke kreve slike vurderinger i en konsekvensutredning.

5.1.4 *Infrastruktur og nettilknytning*

Trysil kommune ønsker en vurdering av behovet for oppgradering av eksisterende veier og av hvem som skal ta kostnadene med en slik oppgradering. Hagen og Øverby ber om spesifikk informasjon om oppgraderingsplanene for veien på vestsiden av Osensjøen og om bruken av adkomstveien til vindkraftverket. De ber om at disse opplysningene, sammen med visualiseringer, distribueres til alle som blir berørt av eller har interesser knyttet til vindkraftverket.

NVE viser i den sammenheng til kulepunkt to under ”Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket”, der det blant annet står at veier skal beskrives og vises på kart, og til kulepunkt én under ”Infrastruktur og nettilknytning”, der det står at transportbehovet i anleggs- og driftsfasen skal beskrives. NVE legger til grunn at vei- og transportkostnader blir en del av beskrivelsen. NVE vil ikke kreve at opplysningene distribueres på en annen måte enn gjennom konsekvensutredningen. Når det gjelder visualiseringer, viser NVE til kravene under temaet ”Landskap”.

Åmot kommune ber om en vurdering av nettilknytningen sett opp mot foreliggende planer for oppgraderinger i tilknytning til eksisterende og potensielle kraftverk i kommunen. Fylkesmannen ber om at jordkabel blir utredet som alternativ til luftledning.

NVE viser til kulepunkt fire under temaet ”Infrastruktur og nettilknytning”, der det blant annet står at kapasitetsforholdene i nettet skal ses i sammenheng med andre planer for kraftproduksjon i området. NVE har videre satt krav om en kortfattet vurdering av jordkabel som alternativ til luftledning.

5.2 **Landskap**

Flere høringsinstanser legger vekt på de visuelle virkningene av det planlagte vindkraftverket. Fylkesmannen viser til DN, Riksantikvaren og NVEs utkast til veileder for landskapsutredninger, og anbefaler at denne fremgangsmåten legges til grunn i konsekvensutredningen. De krever også at vurderingene av visuelle nær- og fjernvirkninger skal omfatte alle deler av tiltaket. DN ber om at landskapet skal vurderes med klart definerte delområder, og om at vurderingen av verdi, inngrepsomfang og konsekvens skal knyttes både til delområdene og til en samlet oppsummering. De ber også om at forholdet mellom landskap og kulturminner/miljø beskrives. Riksantikvaren ber om en beskrivelse og verdivurdering av landskapet i hele influensområdet, definert ut fra synligheten i tråd med retningslinjer i veilederen *Visualisering av planlagte vindkraftverk*. De krever at det tas utgangspunkt i en helhetlig forståelse av landskapet der både det naturgitte, det kulturhistoriske og det

romlig-estetiske innholdet i landskapet er med. Flere høringsinstanser ber også om en utredning av virkninger for solnedgangsopplevelsen på østsiden av Osensjøen.

NVE har i samarbeid med Riksantikvaren og DN arbeidet med å utvikle en landskapsanalysemetodikk hvor naturfaglige og kulturminnefaglige aspekter er integrert i landskapsvurderingene, og hvor verdivurderingene i større grad skal være etterprøvbare. Metodikken testes ut i noen vindkraftprosjekter i løpet av 2011-2012, og skal siden evalueres. Så lenge dette arbeidet ikke er slutført vil vi i denne sammenheng vise til kulepunkt to under temaet "Landskap", der det står at landskapsverdiene i planområdet og tilgrensende områder skal beskrives og at tiltakets virkninger for landskapsverdiene skal vurderes. NVE legger til grunn at visuelle virkninger knyttet til alle deler av tiltaket skal vurderes.

Flere høringsinstanser krever også visualiseringer av tiltaket, og det oppgis ulike visualiseringspunkter. Åmot kommune ønsker også visualisering av skyggekastvirkninger, og Fylkesmannen ønsker en visualisering av hvordan vindturbinene vil fremstå med lysmerking når det er mørkt. Naturvernforbundet i Hedmark ber om at visualiseringene skal inneholde kjente objekter, slik at tiltakets skala kommer tydelig frem.

NVE viser i den sammenheng til fjerde kulepunkt under temaet "Landskap" hvor det settes krav til at det skal lages visualiseringer fra *"representative steder; eksempelvis fra bebyggelse, verdifulle kulturminner/kulturmiljø, vernede objekter eller områder, viktige reiselivsattraksjoner og friluftslivsområder som blir berørt av tiltaket. Visualiseringene skal også omfatte adkomst- og internveier, oppstillingsplasser, bygg og nettilknytning (med tilhørende ryddegate) der dette vurderes som hensiktsmessig."* NVE legger til grunn at fotostandpunkt velges ut etter anbefaling fra fagutredere for visualiseringer/landskap og i samråd med berørt kommune. Det bes i utredningsprogrammet også om at tiltakshaver vurderer de forslagene til fotostandpunkt som er innkommet i høringsuttalelsene. NVE legger til grunn at bare aktuelle utbyggingsalternativer skal utredes i konsekvensutredningen, og vil derfor ikke sette et spesifikt krav om visualisering av utbyggingsalternativer med mindre omfang.

Når det gjelder lysmerking, har NVE satt krav om at visuelle virkninger knyttet til dette skal vurderes kort. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å utarbeide visualiseringer av skyggekastvirkninger, men viser til tema "Skyggekast", der det blant annet kreves at det skal utarbeides et kart som viser faktisk skyggekastbelastning for berørte helårs- og fritidsboliger. Når det gjelder tiltakets skala, legger NVE til grunn at visualiseringene skal vise tiltaket sammenstilt med relevante bygninger/kulturminner/landskapstrekk. Etter NVEs vurdering er dette tilstrekkelig.

5.3 Kulturminner og kulturmiljø

Riksantikvaren ber om at konsekvensutredningen skal omfatte en beskrivelse, kartfesting og verdivurdering av kulturminner og kulturmiljøer både i plan- og influensområdet. De krever også visualiseringer fra kulturmiljøet på Osneset. Riksantikvaren ber også om at potensialet for funn av skogfinske svedjer tas med som et tema i konsekvensutredningen. Fylkeskommunen ønsker en vurdering av virkninger for kulturminnene i Osen-Ena-området. Åmot kommune ber om at det gjennomføres et tilstrekkelig kulturminnefaglig feltarbeid.

NVE vil i den sammenheng vise til kulepunktene under temaet "Kulturminner og kulturmiljø" i utredningsprogrammet. Videre vil NVE vise til *"Fremgangsmåte"* under det samme temaet. Her presiseres det at kulturminnemyndighetene skal kontaktes når relevant dokumentasjon skal gjennomgås, og at det skal foretas befaringsperson med kulturminnefaglig kompetanse. Etter NVEs vurdering skal utredningen i hovedsak begrenses til planområdet, men NVE vil vise til andre og fjerde kulepunkt under temaet "Landskap". Her står det at vindkraftverket skal visualiseres fra verdifulle

kulturminner/kulturmiljø som blir berørt av tiltaket og at det skal vurderes hvordan tiltaket vil påvirke oppfatningen av landskapet og kulturminner/kulturmiljø. Etter NVEs vurdering vil tiltakshaver ved å gjennomføre utredningskravene under temaene "Landskap" og "Kulturminner og kulturmiljø" i tilstrekkelig grad beskrive tiltakets virkninger for kulturminner og kulturmiljø.

Riksantikvaren og fylkeskommunen skriver at nødvendige undersøkelser etter kulturminneloven § 9 i utgangspunktet skal gjennomføres før konsesjonsvedtak blir fattet, og at det er Riksantikvaren som skal avgjøre om undersøkelsesplikten kan utsettes til etter konsesjonsvedtak etter særskilt søknad fra tiltakshaver eller fylkeskommunen. Etter NVEs vurdering er det hensiktsmessig at § 9-undersøkelsene gjennomføres i tilknytning til detaljplan, noe som innebærer at dette normalt gjennomføres etter et eventuelt konsesjonsvedtak. NVE vil derfor ikke kreve § 9-undersøkelser i utredningsprogrammet.

5.4 Friluftsliv og ferdsel

Flere høringsinstanser ber om en utredning av virkninger for friluftsliv, og virkninger knyttet til vinteraktiviteter og iskast vektlegges. Hagen og Øverby ber om at tiltakshaver pålegges å fremskaffe dokumentasjon fra en nøytral instans på hvordan avisingstiltak vil fungere i innlandet.

Fylkeskommunen ønsker også en vurdering av støy- og skyggekastvirkninger for friluftsliv.

Fylkesmannen ber om at virkningene for friluftsliv og reiseliv vurderes for et tilstrekkelig stort influensområde, og skriver at de berørte kommunene bør være med på å bestemme størrelsen på influensområdet. Flere høringsinstanser ber om at utredningen gjennomføres i samsvar med DNs håndbøker og standarder. DN ønsker også at det presiseres i utredningsprogrammet at friluftslivsutredningen skal bygge på direkte kontakt med kilder som kan gi representativ informasjon om bruken av området. Naturvernforbundet i Hedmark ønsker en vurdering av virkninger for jakt i området, og Naturvernforbundet i Elverum og Åmot ønsker en beskrivelse av gjenværende friluftslivsområder i Åmot og av friluftslivet i de berørte kommunene.

NVE mener at virkninger for friluftslivet er ivaretatt i utredningsprogrammet, og viser til kulepunkt én og to under tema "Friluftsliv og ferdsel", der det står at det skal redegjøres for friluftslivsområder som berøres av tiltaket og vurderes hvordan tiltaket vil påvirke friluftslivet i planområdet og tilgrensende områder. Dette omfatter også jakt. NVE viser videre til kulepunkt tre under temaet "Friluftsliv og ferdsel", der det står at alternative friluftsområder med tilsvarende aktivitetsmuligheter skal omtales kort. NVE understreker at det under "Fremgangsmåte" står at informasjon om dagens bruk av området og om alternative friluftslivsområder skal innhentes fra lokale myndigheter og aktuelle interesseorganisasjoner. NVE vil også vise til "Prosess og metode" i utredningsprogrammet, der det anbefales at DNs håndbøker brukes der det er hensiktsmessig. Når det gjelder iskast, støy og skyggekast ivaretas dette under temaet "Forurensning" i utredningsprogrammet. Vedrørende avisingstiltak viser NVE til kulepunkt fem under "Annen forurensning", der det står at aktuelle tiltak som kan redusere ising skal beskrives. NVE mener dette kravet er tilstrekkelig.

5.5 Naturmangfold

5.5.1 Fugl og andre dyrearter

Fylkesmannen og andre høringsinstanser ber om en kartlegging av fugl i området, og en vurdering av tiltakets virkninger for fugl gjennom arealbeslag, barrierevirkning, kollisjonsrisiko, støy og forstyrrelser. De anbefaler at det tas kontakt med Norsk Ornitologisk Forening når det gjelder registreringer av fugl i området. Fylkeskommunen ber om en utredning av virkninger for elg- og småviltbestanden i området. NVE viser til "Fremgangsmåte" under temaet "Fugl", der det står at vurderingene skal bygge på kontakt med lokale og regionale myndigheter og organisasjoner/enkeltpersoner. Videre står det at det skal gjennomføres feltbefaring der eksisterende

dokumentasjon av fugl er mangelfull. NVE viser videre til temaene ”Fugl” og ”Andre dyrearter”, og mener at kulepunktene under disse temaene ivaretar alle utredningskrav knyttet til fugl og andre dyrearter.

5.5.2 *Naturmangfoldloven, prosess og metode*

Fylkesmannen forventer at utredningene gjennomføres av personer med riktig fagkompetanse og i samsvar med DN's håndbøker og standarder. De forutsetter videre at nye data om naturtyper og arter kartlegges/registeres i samsvar med gjeldende nasjonale standarder, og at disse sendes til Fylkesmannen. NVE viser her til kulepunkt fem under ”Prosess og metode”, der det anbefales at det benyttes standard metodikk, herunder blant annet DN's håndbøker. NVE kan ikke se at et krav om form på kart- og egenskapsdata vil være beslutningsrelevant for NVEs saksbehandling av vindkraftverket, og vil ikke stille krav om dette i utredningsprogrammet.

Fylkesmannen skriver at tiltaket må vurderes i samsvar med bestemmelsene i naturmangfoldlovens kapittel II som en integrert del av konsekvensutredningen. De forventer at det redegjøres for kunnskapsgrunnlag om naturmangfold og metodikken som er brukt, og at tiltaket vurderes opp mot nåværende og fremtidig belastning på økosystemet. Fylkesmannen forutsetter at kartleggingene av naturmangfold brukes som grunnlag for plassering av turbiner, ledningsmaster og veier, og at det i utredningen også foreslås avbøtende tiltak knyttet til naturmangfold. DN ønsker at NVE i utredningsprogrammet skal understreke behovet for feltarbeid og vise til hvilke naturverdier og områder som bør prioriteres i utredningene. Åmot kommune ber om at det gjøres nytte av det pågående internasjonale forskningsarbeidet om vindkraftverks virkninger for dyreliv. Naturvernforbundet i Hedmark skriver at det bør gjøres inventeringer av området, og om at kunnskap om vindkraftverks virkninger for store rovdyr må fremskaffes dersom ikke relevant forskning foreligger.

NVE viser her til kulepunkt seks under ”Prosess og metode”, der det står: *”Det skal kort redegjøres for datagrunnlag og metoder som er benyttet for å vurdere virkningene av vindkraftverket. Dersom kunnskapsgrunnlaget om naturmangfold er mangelfullt, skal det gjennomføres feltbefaring som en del av utredningsarbeidet.”* NVE vil også vise til kulepunkt én under temaet ”Samlet belastning”, der det står at det skal vurderes om eksisterende eller planlagte inngrep i området kan påvirke forvaltningsmålene for de samme arter/naturtyper som vindkraftverket kan ha virkninger for. NVE kan også pålegge tilleggsutredninger der dette vurderes som relevant. Videre viser NVE til kulepunkt syv under ”Prosess og metode”, der det stilles krav om at forskningsresultater og erfaringer fra etablerte vindkraftverk i inn- og utland bør innhentes. NVE legger til grunn at tiltakshaver prioriterer utredningsfokus på bakgrunn av eksisterende kunnskap og kontakt med ressurspersoner. Når det gjelder kunnskap om virkninger for rovdyr, mener NVE at tiltakshaver ikke kan pålegges å utføre forskningsarbeid. NVE vil også vise til kulepunkt to under ”Prosess og metode”, der det står at plantilpasninger, traséjusteringer og/eller andre tiltak som kan redusere mulige virkninger skal vurderes.

5.5.3 *Inngrepsfrie naturområder og vernede områder*

Flere høringsinstanser påpeker at tiltaket vil medføre en reduksjon av inngrepsfrie naturområder (INON). Fylkesmannen og DN ber om at reduksjonen av INON vises på kart og vurderes opp mot resterende INON i regionen. Naturvernforbundet i Hedmark ber om at INON-reduksjonen også vurderes i en nasjonal sammenheng. Fylkesmannen ber også om en vurdering av utbyggingsalternativer som medfører en mindre reduksjon av INON, og krever i tillegg en beskrivelse av tiltakets virkninger for verneverdiene i naturreservatene Røtkjølen og Ulvakjølen. NVE har satt krav om en kort vurdering av INON-reduksjonen sett opp mot gjenværende INON i regionen, men ser

ikke at det er beslutningsrelevant for NVE at INON nasjonalt vurderes i konsekvensutredningen. NVE legger til grunn at dersom det foreligger flere utbyggingsalternativer, skal tiltakshaver beskrive INON-virkninger av de ulike alternativene. Når det gjelder verneverdiene i naturreservatene Røtkjølen og Ulvakjølen, er disse ivaretatt gjennom kulepunkt tre under temaet ”Inngrepsfrie naturområder og vernede områder”.

5.6 Landbruk

Fylkesmannen ber om en utredning av virkninger knyttet til arealbeslag for skogbruket. NVE viser her til temaet ”Landbruk”, der det står at det skal gjøres en kortfattet vurdering av tiltakets virkninger for jord- og skogbruk, herunder beite og jakt.

5.7 Forurensning

5.7.1 Støy og skyggekast

Fylkesmannen forutsetter at støyretningslinjen T-1442 legges til grunn for støyvurderingene, og ber om at vurderingene også skal omfatte friluftsområder og støy knyttet til eventuelt massetak. Trysil kommune ønsker en utredning av støyvirkninger ved ulike vindretninger. Åmot kommune ber om at støyutredningen tar for seg ny kunnskap om lavfrekvent støy. Naturvernforbundet i Elverum og Åmot anbefaler at det legges vekt på retningslinjene for støy i Åmot kommunes arealplan.

NVE viser i den sammenheng til kulepunkt én under temaet ”Støy”, der det står at det skal vurderes hvordan støy fra vindkraftverket kan påvirke helårs- og fritidsboliger og friluftsliv. Støyberegningene skal ta utgangspunkt i at vinden blåser fra alle retninger samtidig. NVE viser videre til ”Fremgangsmåte” under temaet ”Støy”, der det står at støyutredningene skal ta utgangspunkt i ”Retningslinjer for behandling av støy i arealplanlegging” (T-1442) og ”Veileder til retningslinje for behandling av støy i arealplanlegging” (TA-2115). Når det gjelder lavfrekvent støy, legger NVE til grunn at det er en rådende konsensus i fagmiljøene om at lavfrekvent støy fra vindturbiner ikke utgjør et større problem enn støy i høyere frekvenser. NVE vil derfor ikke kreve spesifikke utredninger om lavfrekvent støy.

5.7.2 Annen forurensning

Trysil kommune ønsker en kartlegging av drikkevannskilder som kan bli berørt i anleggs- og driftsfasen. NVE viser til kulepunkt tre under ”Annen forurensning”, der det står at tiltakets virkninger for drikkevanns- og reservedrikkevannskilder skal beskrives.

5.8 Samfunnsvirkninger

5.8.1 Reiseliv og turisme

Åmot kommune krever at konsekvensutredningen omfatter virkninger for utmarksnæringer, herunder naturbasert turisme. Trysil kommune ønsker en vurdering av Osensjøområdet nåværende og fremtidige kvaliteter som hytteområde. Naturvernforbundet i Hedmark ber om en utredning av virkninger for reiselivsnæringen, herunder virkninger for salg av jaktkort og kvaliteten på naturopplevelsen i området. Osensjøen båtforening ønsker en grundig utredning av virkninger for reiselivsnæringen og virkninger for rekreasjon/fritidsaktiviteter ved Osensjøen

NVE viser i den sammenheng til temaet ”Reiseliv og turisme”, der det kreves at reiselivsnæringen i området skal beskrives kortfattet, og at tiltakets mulige virkninger for reiseliv og turisme skal vurderes. Dette gjelder også naturbasert turisme. Andre utmarksnæringer ivaretas gjennom andre krav

under temaet ”Nærings- og samfunnsinteresser”. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å utrede Osensjøområdets fremtidige kvaliteter.

5.8.2 Andre samfunnsvirkninger

Åmot kommune påpeker at det meste av eiendomsskatteinntektene vil tilfalle Trysil kommune, samtidig som virkningene blir mer jevnt fordelt på Elverum, Åmot og Trysil kommune. De ber derfor om at utredningen av samfunnsvirkninger skal omfatte analyser av mulighetene for kompenserende avtaler om næringsfond og andre avbøtende tiltak. Trysil kommune ber om en vurdering av virkninger for lokalbefolkningen og for fremtidig etablering av bosetting i området. De ber også om en vurdering av positive og negative virkninger for næringsutvikling i området. Fylkesmannen vil ha en utredning av verdiskaping knyttet til tiltaket, herunder vurderinger av hvor mange arbeidsplasser tiltaket vil medføre i anleggs- og driftsfasen, hva slags kompetanse som trengs og om denne kompetansen er tilgjengelig i nærområdet.

NVE viser her til temaet ”Verdiskaping”, der det står at det skal beskrives hvordan tiltaket kan påvirke økonomien i berørt kommune, herunder sysselsetting og verdiskaping lokalt og regionalt. NVE vil ikke kreve en analyse av mulighetene for kompenserende avtaler om næringsfond og andre avbøtende tiltak som en del av konsekvensutredningen, da dette ikke anses som beslutningsrelevant for NVE. Når det gjelder virkninger for lokalbefolkningen, ivaretas Trysil kommunes krav gjennom kravene under hvert enkelt deltema i utredningsprogrammet. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å komme med vurderinger om fremtidig bosettingsutvikling i området. NVE mener at en bosettingsutviklingen avhenger av mange faktorer, noe som gjør at det er vanskelig å gi en tilfredsstillende vurdering.

5.9 Luftfart

Fylkesmannen skriver at Norges Luftsportsforbunds rikssenter for fallskjermidrett er lokalisert ved planområdet, og ber om en utredning av virkninger for fly og fallskjermhoppere. NVE har i den sammenheng satt krav om at tiltakets virkninger for rikssenteret for fallskjermidrett skal vurderes.

Forsvarsbygg skriver at det er noe usikkerhet om virkninger knyttet til flyoperativ virksomhet ved Regionfelt Østlandet. De ber om at det redegjøres for dette forholdet gjennom arbeidet med konsekvensutredningen. Dette ivaretas etter NVEs syn gjennom kravene under temaet ”Luftfart og kommunikasjonssystemer”.

5.10 Annet

5.10.1 Nedlegging av anlegget

Naturvernforbundet i Hedmark ber om en detaljert plan for hvordan området skal tilbakeføres etter at konsesjonen har utløpt. De ønsker også beregninger av hvor lang tid det tar før sporene av anlegget er borte. NVE vil i denne sammenheng vise til NVEs faste konsesjonsvilkår om nedleggelse. NVE setter ved en eventuell konsesjon krav om at konsesjonær skal lage et forslag til hvordan de skal sikre de økonomiske forholdene knyttet til fjerning av anlegget og tilbakeføring av området. Videre skal konsesjonær innen utgangen av det 12. driftsåret for anlegget oversende NVE et konkret forslag til garantistillelse som sikrer kostnadsdekning for fjerning av vindturbinene og tilbakeføring av området ved utløp av driftsperioden, jf. energilovforskriftens § 3-4 d. NVE viser videre til kulepunkt åtte under ”Infrastruktur og nettilknytning, og mener kravet blir tilstrekkelig ivarettatt.

5.10.2 Erstatning og avbøtende tiltak ved berørte eiendommer

Hagen og Øverby ber om en vurdering av erstatning og avbøtende tiltak knyttet til berørte eiendommer. NVE tar i konsesjonsbehandlingen hensyn til private og allmenne interesser, men tar ikke stilling til spørsmålet om erstatning da dette er et privatrettslig tema. Når det gjelder avbøtende tiltak, vil NVE vise til kulepunkt to under ”Prosess og metode”, der det står at plantilpasninger, traséjusteringer og/eller andre tiltak som kan redusere mulige virkninger skal vurderes.

5.10.3 Sumvirkninger

Flere høringsinstanser ber om en utredning av sumvirkninger for miljø og samfunn av alle inngrep i området. Det legges særlig vekt på virkninger for Osensjøområdet. NVE viser i den sammenheng til temaet ”Samlet belastning, jf. naturmangfoldloven § 10”, der det står at det skal vurderes om eksisterende eller planlagte inngrep i området kan påvirke forvaltningsmålene for de samme arter/naturtyper som vindkraftverket kan ha virkninger for. NVE har i tillegg satt krav om en kort vurdering av sumvirkninger av flere inngrep i Osensjøområdet.

5.10.4 ROS-analyse

Fylkesmannen ønsker en vurdering og analyse av risiko og sårbarhet ved tiltaket. De skriver at alle relevante hendelser og situasjoner som kan medføre fare for liv, helse, miljø og materielle verdier i planområdet må analyseres. Fylkesmannen anser det som en vesentlig mangel ved en søknad dersom det ikke utføres en slik analyse. NVE viser i den sammenheng til kulepunkt fire under tema ”Annen forurensning”, der det står at sannsynligheten for uhell og eventuelle tiltak som kan forhindre dette skal vurderes. NVE vil på det nåværende tidspunkt ikke stille krav om ROS-analyse. Dersom det blir gitt konsesjon vil NVE kunne sette vilkår om at en slik analyse utarbeides som del av en detaljplan, hvis dette vurderes som relevant.

5.10.5 Klimaregnskap

Naturvernforbundet i Hedmark ønsker et klimaregnskap for tiltaket. De skriver at et klimaregnskap må inneholde informasjon om økte utslipp knyttet til produksjon og transport av vindturbiner og andre materialer, prosessutslipp som følge av blant annet stål- og sementproduksjon, endret arealbruk, herunder minsket binding av karbon i myr og skog, økt forbruk av energi som følge av lavere energipris og færre strømsparingstiltak, tap i ledningsnettet og andelen av produksjonen som erstatter fossile energikilder. NVE vil ikke pålegge tiltakshaver å utarbeide et slikt klimaregnskap, men viser til kulepunkt tre under ”Beskrivelse og begrunnelse for tiltaket”, der det står at det skal redegjøres for hvordan vindkraftprosjektet kan vurderes som et klimatiltak.

5.10.6 Nytte/kostverdi

Osensjøen båtforening krever en grundig og uhildet utredning av nytte/kostverdien av prosjektet. Flere høringsinstanser ber om en vurdering av vindkraftutbygging sett opp mot oppgradering av eksisterende kraftverk. NVE viser til at det gjøres en vurdering av nytte/kostverdi og av vindkraft kontra andre energikilder som en del av konsesjonsbehandlingen dersom det kommer en søknad om tiltaket. NVE vil ikke sette krav om en slik vurdering som en del av konsekvensutredningen.

5.10.7 Sosiokulturell analyse

Hagen og Øverby skriver at det er de som blir minst berørt av vindkraftverket som sitter igjen med eventuelle økonomiske fordeler, og at dette kan føre til en splittelse av bygdesamfunnet. De ber derfor om en utredning av tiltakets sosiale og kulturelle virkninger for bygdesamfunnet. NVE kan ikke se at

en slik analyse vil være beslutningsrelevant eller gjennomførbar som en del av en konsekvensutredning.